

خاندانِ حمیری

موقعیت جغرافیایی

محمد مهدی خانی

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

تقدیم به حضرت پدر
آقا امیرالمومنین علی علیه السلام

سرشناسه: خانی، محمد مهدی، ۱۳۵۵-
عنوان و نام پدیدآور: موقعیت جغرافیایی غدیر خم/تألیف محمد مهدی خانی.
مشخصات نشر: تهران: رسالت قلم، ۱۴۰۳.
مشخصات ظاهری: ۳۶ ص.: مصور.
شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۵۴۳۰-۳۹-۴
وضعیت فهرست نویسی: فیپا
یادداشت: کتابنامه.
موضوع: غدیر خم
Ghadir
رده بندی کنگره: BP۲۲۳/۵
رده بندی دیویی: ۲۹۷/۴۵۲
شماره کتابشناسی ملی: ۹۸۶۸۶۶۸
اطلاعات رکورد کتابشناسی: فیپا

موقعیت جغرافیایی غدیر خم

تألیف: محمد مهدی خانی

ناشر: انتشارات رسالت قلم

تاریخ چاپ: ۱۴۰۳

تعداد چاپ: ۵۰۰

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۵۴۳۰-۳۹-۴

کلیه حقوق برای ناشر محفوظ

تلفن: ۶۶۴۰۰۹۲۴

Email: resalatqalam@yahoo.com

ISBN: 9786005430394

9 786005 430394

فهرست

۵	مقدمه :
۷	غديرخم به چه معناست؟
۸	نام‌های ديگر غديرخم
۹	بسوی غديرخم
۱۰	جحفه در گذر تاريخ
۱۱	موقعيت جغرافيايي غديرخم
۱۷	مسجد غديرخم
۲۰	چشمه ی غديرخم

مقدمه :

بزرگترین اجتماع بشری در تاریخ انبیاء برای مهمترین دستور خداوند، در سرزمینی تشکیل شد که غدیرخم نام دارد.

این سرزمین در تاریخ پر فراز و نشیب خود، شاهد اتفاقی است که اهمیت آن اگر همسنگ رسالت نباشد، به فرموده‌ی آیه‌ی "بلاغ" کمتر از آن هم نیست .

آری، این سرزمین شاهد معرفی حضرت امیرالمومنین علی بن ابی طالب علیه السلام به عنوان ولی و جانشین بلافصل نبی مکرم و عظیم الشان اسلام است.

ابتدای آیه‌ی شریفه‌ی بلاغ، اگر چه در مکه نازل شد، اما ابلاغ آن بنابر مصالحی به تاخیر افتاد تا اینکه خداوند متعال پیامبر اعظم صلی الله علیه و آله را متفطن بر این نکته فرمود که عدم بیان آن دستور الهی بمنزله‌ی هدر رفت رسالت خواهد بود و شرّ کافران به شرع و شارع نخواهد رسید. بنابراین سرزمین غدیرخم این شرافت را یافت که مهمترین دستور الهی در آنجا به منصه‌ی ظهور برسد.

در واقع این سرزمین، آخرین توقفگاه مشترک و نقطه‌ی افتراق حاجیان از سرزمینهای شمالی بود. شامیان از شمال به سوی شام، آفریقایی تبارها از غرب - یعنی رابغ - بسوی حبشه و اهل مدینه از شمال شرقی راهی دیار خود می شدند.

این بود که با رسیدن کاروان به غدیرخم، پیامبر رحمت صلی الله علیه و آله دستور توقف دادند و پیام خداوند متعال به مردم ابلاغ شد.

برای ثبت در تاریخ در محل واقعه‌ی غدیرخم مسجدی ساخته شد که متأسفانه بدست وهابیان از بین رفته و حتی آثار بجا مانده نیز به بهانه‌ی خط راه آهن در حال نابودی است. پس بر ماست که با احیاء و بزرگداشت این مسجد که از شعائر الله است در احیاء و بازسازی آن بکوشیم.

اما کتاب حاضر، محصول سوالی است که ذهن مؤلف را به خود مشغول ساخت و برای یافتن پاسخ آن، سالها به جستجو پرداخت.

کتابهایی ارزشمند مانند "غديرخم کجاست؟" همچنين مقالاتی محققانه که در این موضوع نوشته شده و مورد استفاده‌ی مؤلف قرار گرفته و بجاست از مؤلفان آن به سهم خودم تقدیر و تشکر کنم و البته اجرشان نزد خداوند متعال محفوظ خواهد ماند.

اما آنچه این نوشتار را از نوشته‌های دیگر متمایز می‌سازد، تعیین دقیق مکان مسجد غدیر با دلیل نقلی و عقلی و استفاده از ابزارهای نوین برای به دست آوردن نقشه‌های متعدد از آن منطقه است.

اما برای دسترسی خوانندگان محترم به این کتاب، از چاپ و فروش آن خودداری کردم و اجازه نشر آن را به همگان دادم.

از خوانندگان محترم تقاضا می‌کنم پیشنهادات و انتقادات خود را پیامک کنند تا اگر قصوری از این کمترین صورت گرفته باشد، تصحیح شود.

همراه ۰۹۱۹۴۴۹۰۳۴۴

خانی/فروردین ۹۳

غدیرخم به چه معناست؟

در غرب عربستان در مسیر سیل‌هایی که از سمت شرقی تا دریای سرخ ادامه می‌یابد، آبگیرهای متعددی وجود دارد که با عبور سیل در هنگام بارندگی، آب در آن‌ها باقی می‌ماند و تشکیل برکه‌هایی را می‌دهد که مردم منطقه تا مدت‌ها از آن استفاده می‌کنند. این آبگیرها در زبان عربی «غدیر» نامیده می‌شود. منطقه‌ی غدیرخم نیز در مسیر سیلاب‌هایی واقع شده که پس از عبور از وادی خُرار به آبگیر خُم سرازیر و سپس راهی جحفه می‌شود و از آنجا نیز تا دریای سرخ امتداد می‌یابد.

علت اینکه آبگیرها را به این نام می‌خوانند دو احتمال وجود دارد:

۱- به معنای اسم مفعول از مُغَادَرَه بمعنی رفتن و باقی گذاشتن و منظور آن است که سیل، آبگیر را پر می‌کند و آن را با آبش رها می‌کند و می‌رود.

۲- به معنای اسم فاعل از غَدَر بمعنی حيله‌گر و منظور آن است که آبگیر با آب فراوانی که دارد، هنگام شدت احتیاج، آبش تمام می‌شود.

واژه‌ی "خُم" نیز به معنای پاکیزگی است. قلب مَخْموم یعنی دلی پیراسته (از حسد) شاید آبی که در آن جمع می‌شد پاکیزه و شایسته‌ی نوشیدن بود.

در مناطق مختلف غدیرهای فراوانی وجود دارد که با نامگذاری از هم متمایز می‌شوند. این غدیر هم برای شناخته شدن از غدیرهای دیگر "خُم" نامگذاری شده بود.

بعد از واقعه‌ی غدیرخم، این مکان به عنوان مکانی متبرک در تاریخ ثبت شد و چون بر سر راه حجاج بود هیچ گاه از خاطره‌ها محو نشد. در مکانی که پیامبر ﷺ توقف نمود، نماز خواند و خطابه ایراد کرد، مسجدی ساخته شد که محل آن نزدیک آبگیر خم بوده است.

این مسجد تا همین قرن اخیر پابرجا بود ولی متأسفانه توسط وهابیان ناصبی به پیروی از تفکرات ابن تیمیه‌ی گمراه، با خاک یکسان گردید.

نام‌های دیگر غدیرخم

از آنجایی که آبگیر خم در انتهای وادی خَرّار و ابتدای وادی جحفه قرار داشته، گاهی از آن تعبیر به جحفه کرده‌اند، چنانکه در روایت آمده است:

«در روز جحفه از پیامبر ﷺ درحالی که دستان علی را بالا برده بود شنیدم که می‌فرمود:

من کنت مولا فهذا علی مولا...»^۱

نام دیگر این مکان "وادی خم" است که از موقعیت جغرافیایی آن که در مسیر سیل قرار دارد گرفته شده، زیرا اعراب، مسیر را وادی می‌گویند.

حازمی می‌گوید: خُم، مسیر سیلی است بین مکه و مدینه در نزدیکی جحفه و در آن آبگیری است که پیامبر ﷺ در آنجا خطبه خوانده است.^۲

در مواردی هم به آن "خَرّار" گفته شده است و علّت آن، همجواری وادی خَرّار و غدیرخم است. زیرا مسیر خَرّار پس از عبور از غدیرخم به وادی جحفه می‌ریزد.^۳

(۱) السيرة النبوية ج ۴ ص ۴۲۳ (ابن کثیر) [ت عبد الواحد / ط البابی الحلبي - القاهرة/ ۱۳۹۵]

(۲) معجم البلدان ج ۲ ص ۳۸۹ [ط دار صادر - بیروت/ ۱۹۹۵ م]

(۳) معجم ما استعجم ج ۲ ص ۴۹۲ (أبو عبید البکري ۴۸۷ق) [ط عالم الكتب - بیروت ۱۴۰۳]

بسوی غدیرخم

پیامبر گرامی اسلام ﷺ در خصوص وظایف حجاج، مساجدی را به عنوان میقات معین فرمودند تا حاجیان قبل از ورود به حریم شهر مکه، از آن مساجد، مُحَرَّم شده و سپس به زیارت خانه‌ی خدا مشرف شوند.

اولین میقات از این مواقیت پنج‌گانه، ذوالحلیفه نام دارد که میقات اهل مدینه است. این میقات سابقاً در نزدیکی مدینه قرار داشت اما امروزه با توسعه شهر در داخل آن قرار گرفته است. میقات ذوالحلیفه به مسجد شجره نیز مشهور است و در علت نام گذاری آن گفته اند که پیامبر ﷺ در کنار درختی مُحَرَّم شدند که بعدها مسجد میقات فعلی در آن مکان ساخته شد و به شجره معروف گشت.

رسول خدا ﷺ دومین میقات را جحفه قرار دادند که در شمال غربی مکه واقع شده و میقات اهل مصر و شام قرار است.

سومین میقات، قرن المنازل نام دارد و در شرق مکه قرار داشته و اهل طائف از آن مکان مُحَرَّم می‌شوند.

میقات چهارم نیز در شمال شرقی مکه است و عقیق (ذات عرق) نام دارد و برای اهل نجد و عراق است.

پنجمین میقات هم در جنوب مکه قرار گرفته و یَلَمَم نام دارد.

این میقات را برای اهل یمن و کسانی است که از جنوب قصد تشراف به خانه‌ی خدا را دارند.

در این میان اما آنچه برای ما اهمیت دارد، میقات جحفه است که در نزدیکی بندر رابغ واقع شده، زیرا این میقات نزدیک‌ترین راه برای رسیدن به غدیرخم است.

جحفه در گذر تاریخ

تمام محققان گفته اند که غدیرخم در جحفه است و منظورشان این است که در وادی جحفه قرار دارد نه جحفه ای که میقات حج است.

دلیل این مطلب مسافتی است که بین جحفه و غدیرخم تعیین می کنند که معنایش مغایرت جحفه با غدیرخم است.

میقات جحفه در فاصله ی ۱۹۰ کیلومتری از شهر مکه و در جنوب شرقی بندر رابغ واقع شده و فاصله اش با آن حدود ۲۴ کیلومتر و تا فرودگاه رابغ حدود ۹ کیلومتر است.

در ضلع شمال غربی این مسجد و در فاصله ی ۴ کیلومتری از آن، شهری به نام جحفه وجود داشته که گذر زمان، آن را از صفحه ی روزگار پاک کرده و جز ویرانه ای که به قصر علیاء شهرت دارد، چیزی از آن باقی نمانده است.

پیشینه ی این شهر به قبل از اسلام باز می گردد، مکانی که بواسطه وجود آب، خرم و سرسبز و چون در مسیر کاروانهای تجاری به شام قرار داشت پر رونق بود. از طرف دیگر به دریا هم نزدیک بوده و در واقع بندری برای کشتی های تجاری بشمار می رفت.

این شهر در ابتدا مهیعة نام داشت، اما به سبب وقوع سیلی ویرانگر که خسارات مالی و جانی زیادی به مردم این منطقه وارد کرد، جحفه نام گرفت.

جحفه از "جحاف السیول" گرفته شده یعنی سیل، آنها را با خود برد.^۱

بعد از اسلام و گسترش آن، پیامبر ﷺ این منطقه را میقات حج قرار دادند و در مکانی که مشخص فرمودند مسجدی ساخته شد که مکان آن، همین مسجد میقات فعلی است.

بعد از قرار گرفتن این منطقه بعنوان میقات، بر اهمیت آن بیش از پیش افزوده شد و توسعه ی آن در قرن چهارم با ایجاد دیواری گرداگرد آن ادامه یافت.

ابوعبید بکری (۴۸۷ق) در اواخر قرن پنجم از وجود دو مسجد در دو سوی آن خبر می دهد.^۲

(۱) معجم ما استعجم ج ۲ ص ۳۶۸ (أبو عبید البکری ۴۸۷ق) [ط عالم الکتب، بیروت ۱۴۰۳]

(۲) همان

پس از این دوران اگر چه جحفه سکونت گاه پرجمعیتی بود، اما کم کم از رونق آن کاسته شده و رو به افول نهاد.

نخستین بار حموی (۶۱۶ق) در قرن هفتم به ویرانی جحفه اشاره دارد که از شهری بزرگ و پر رونق به یک روستا تنزل یافته بود.^۱

در قرن هشتم، جحفه به مکانی غیر مسکونی بدل گشت و کارکرد مذهبی خود را از دست داد و حاجیان از رابع، مُحرم می شدند.

آثار تاریخی بدست آمده از قصر علیاء (از ویرانه های روستای جحفه) نشان می دهد که بنای آن مربوط به قرن چهارم یا پنجم هجری قمری است.

با بازسازی این میقات در سالهای اخیر و توسعه ی آن، این مسجد، مجدداً میقات حج قرار گرفته است.

موقعیت جغرافیایی غدیرخم

برخی گمان می کنند که مسجد میقات، در محل روستای جحفه قرار داشته و بقایای قصر علیاء، همان مسجد غدیرخم است. اما این مطلب صحیح نیست.

زیرا که مسجد میقات در خارج از روستا و در ضلع جنوبی آن قرار داشته است و آنچه این مطلب را تایید می کند، روایتی است که واقدی (۲۰۷ق) در کتاب المغازی خود آورده است. او می نویسد:

«أَفْلَحَ بَنُ حُمَيْدٍ، از پدرش، از پسر عمر نقل کرده که: پیامبر ﷺ در مسجدی که پایین گردنهی اراک در راه جحفه است نماز گزارد و روز جمعه در (روستای) جحفه فرود آمد و هنگام عصر حرکت کرد و در مسجدی که بیرون جحفه است و از آن مُحَرَّم می شوند، نماز گزارد.»^۲

(۱) معجم البلدان ج ۲ ص ۱۱۱ [ط دار صادر - بیروت ۱۹۹۵ م]

(۲) مغازی الواقدی ج ۳ ص ۱۰۹۶ [ت مارسدن جونس/ط دار الأعلمی - بیروت ۱۴۰۹]

این روایت نشان می دهد میقات جحفه جایی خارج از روستای جحفه بوده و با آن یکی نیست. البته عکسهای هوایی و آثار باقی مانده از روستا و همچنین آثار بدست آمده از این منطقه بوضوح این مسئله را نشان میدهد.

علاوه بر آن مسافتی که برخی بزرگان مانند جناب ابن مهزیار اهوازی (م ۲۶۰ ق) تا غدیر خم تعیین کرده اند، با قول به اینکه بقایای قصر علیاء همان مسجد غدیر خم باشد، مطابقت ندارد. چنانکه از ایشان نقل شده :

« از مدینه رهسپار مکه شدم تا وارد جحفه شدم، یک روز آنجا ماندم و سپس راهی غدیر خم شدم که در چهار میلی آن است... »^۱

اگر قصر علیاء همان مسجد غدیر خم باشد دیگر لزومی نداشت ایشان به جحفه برود و سپس برگردد تا مسجد غدیر را زیارت کند. زیرا که قصر علیاء یا به قول ایشان (مسجد غدیر) بر سر راه میقات قرار دارد.

اکنون سوال این است آنگیر خم دقیقاً کجاست؟ و در چه فاصله ای از جحفه قرار دارد؟ سوال دیگر اینکه مسجدی که در جایگاه خطبه ی غدیر خم ساخته شد، در چه مختصات ی از آنگیر خم قرار دارد؟

عاتق بلادی از دانشمندان کشور عربستان، در سال ۱۳۹۳ ق (۱۳۵۲ شمسی) از طرف دولت عربستان ماموریت یافت تا مسیر هجرت پیامبر ﷺ از مکه به مدینه را بطور دقیق مشخص نماید. او بعد از سالها تلاش نتیجه کار خود را در کتابی بنام "علی طریق الی الهجره" جمع آوری کرده است.

آنچه از این کتاب برای ما اهمیت دارد، غدیر خم است که در مسیر هجرت پیامبر ﷺ نیز واقع شده است.

(۱) الغیبة شیخ طوسی ج ۲ ص ۲۶۴ [ط مؤسسة المعارف الإسلامية - قم، ایران / ۱۴۲۵]

عاتق بلادی، هنگامی به منطقه ی غدیرخم می رسد، مشاهدات خود را این گونه توصیف می کند:

«از (مِقات) جُحفه به قَصْر عُلیا آمدم. در آنجا شخصی از اهل منطقه را دیدم و درباره چشمه ی غدیرخم سؤال کردم. او به درختان خرمایی در سمت مشرق اشاره کرد و گفت، آنجا غُرَبَه است و منظورش همان غدیرخم بود که امروزه به این نام خوانده می شود. ۸ کیلومتر پس از قصر عُلیا به غدیرخم رسیدم که از شرق رابغ ۲۶ کیلومتر است. آبگیری در سمت غربی دشت هست که حدود ۱۵۰ درخت خرما کنار آن است. این دشت قبلاً خَرَّار نام داشته و سیل در آن جاری می شده، ولی هم اکنون تپه هایی در آن ایجاد شده که مانع سیل است. در سمت شرقی این آبگیر، دشت خانِق است که آب کوه های شِراء از ۲۵ کیلومتری در آن جاری می شود و به این آبگیر می ریزد که باعث بقای این آبگیر تاریخی شده است. این آبگیر همیشه پرآب است و هر قدر خشک سالی باشد خشك نمی شود. سمت جنوب این آبگیر، صحرای وَبَرِیَه و کنار آن عُوَیْرَظَه است. در سمت غربی و شمال غربی غدیرخم آثار شهری باستانی دیده می شود که حصاری داشته و به وضوح قابل رؤیت است.

در سمت شمال شرقی، بیابان سیاه رنگی است که دُؤَبیان نام دارد. در سمت شمال غربی، بیابان رُمَحَه است که درختان سَمَر آن را فراگرفته است. درخت سَمَر نوعی درخت مخصوص بیابان ها و شنزارها است که در حد فوق العاده ای رشد می کند و شاخ و برگ های پرپشت پیدا می کند و شباهت زیادی به درخت چنار دارد و سایه مناسبی در صحراهای خشك ایجاد می کند. در سمت شمال، دشت وسیعی است که همان وادی ظَهْر است و سراسر آن را جنگل های درخت سَمَر به گونه ای پوشانده که عبور از آن را مشکل ساخته است. چشمه ی جحفه از نزدیک غدیر می جوشد و هنوز گودال آن آشکار است.»^۱

(۱) ترجمه علی طریق الی الهجره ص ۱۰۷ [مترجم: شهیدی پاک/ نشر مشعر- تهران ۱۳۹۱ش]

نکته ای که وجود دارد این است که امروزه چشمه ی غدیرخم که آب آن به غدیرخم می ریخته به واسطه ی سد رابغ خشک شده و دیگر آبی بسوی غدیرخم نمی رود، دیواره های مسجد نیز در اثر سیل و فرسایش از بین رفته و باقی آثار آن نیز توسط وهابیان گمراه از بین رفته است. بلادی، راجع به مسجد غدیر و خطبه ی پیامبر ﷺ مطلبی بیان نمی کند پس چگونه می توان موقعیت دقیق آبگیر خم و مسجد غدیر را مشخص کرد؟

برای پاسخ به این سوالات مجبوریم به کتب دیگر جغرافی دانان عرب مراجعه کنیم.

البکری (۴۸۰ ق) در کتاب "معجم ما استعجم" ذیل واژه ی جحفه می نویسد:

« جحفه روستای بزرگی است که در آن مسجدی وجود دارد ... آبگیر خم در سه میلی جحفه و در سمت چپ جاده است و چشمه ای در آن می ریزد. در کنار این چشمه، درختان بسیاری وجود دارد. بین چشمه و آبگیر خم، مسجد پیامبر ﷺ است و آن جایی است که پیامبر ﷺ بعد از حجه الوداع به علی علیه السلام فرمود: من کنت مولاة فعلی مولاة ... »^۱

البته باید توجه داشت که منظور او از سمت چپ جاده، برای کسی است که از مدینه به مکه می رود. دلیل این مطلب، گفته او در بیان مراحل جاده بین الحرمین و مسافتهای آن است که از سمت مدینه آغاز می کند و وادی عقیق را نام می برد و می گوید، راه مکه از طرف مدینه از وادی عقیق است و از مدینه تا ذی الحلیفه ...

(۱) معجم ما استعجم ج ۲ ص ۳۶۸ (أبو عبیدالبکری ۴۸۷ ق) [ط عالم الکتب، بیروت ۱۴۰۳]

الحموی (۶۱۶ ق) نیز در معجم البلدان در ذیل واژه‌ی "خم" می‌نویسد:

«خم، نام آبگیری است که بین مکه و مدینه قرار دارد و فاصله آن تا جحفه سه میل گفته شده... و در آنجا چشمه‌ای است که به آبگیر خم می‌ریزد و بین چشمه و آبگیر خم، مسجد پیامبر ﷺ واقع شده است. عرام (۲۷۵ ق) گفته است، از بیرون جحفه تا غدیرخم يك میل است. در آنجا گیاهی جز مرخ و ثمام و إراك و عُشَر، چیزی نمی‌روید و آب آن هیچگاه خشک نمی‌شود و تعداد بسیار کمی از قبیله خزاعة و کنانة در آنجا زندگی می‌کنند... حازمی نیز گفته است، خُم مسیر سیلی است که بین مکه و مدینه و در نزدیکی جحفه قرار دارد و این همان مکانی است پیامبر ﷺ در آنجا سخنرانی کرده است و این وادی به وخامت (یعنی غیر قابل سکونت) موصوف است.»^۱

زبیدی (۸۱۶ ق) هم در تاج العروس من جواهر القاموس می‌نویسد:

«فاصله‌ی غدیرخم تا جحفه سه میل است ولی نصر (۵۶۱ ق) آن را از بیرون جحفه، یک میل گفته است.»^۲

سمهودی (۹۱۱ ق) نیز در کتاب وفاء الوفاء می‌نویسد:

«بعد از جحفه مسجدی قرار دارد که من گمان می‌کنم همان مسجد غدیرخم است. اسدی گفته است، در فاصله سه میلی از جحفه، آبگیری وجود دارد که چشمه‌ای در آن می‌ریزد و بین چشمه و مسجد درختان بسیاری وجود دارد و اینجا همان غدیرخم است که فاصله اش تا جحفه چهار میل است. عیاض نیز گفته است، غدیر برکه‌ای است که چشمه‌ای در آن می‌ریزد و بین چشمه و برکه مسجد پیامبر ﷺ است.»^۳

(۱) معجم البلدان ج ۲ ص ۳۸۹ [ط دار صادر - بیروت ۱۹۹۵ م]

(۲) تاج العروس ج ۱۶ ص ۲۲۶ [ط دار الفکر - بیروت ۱۴۱۴]

(۳) وفاء الوفاء بأخبار دار المصطفی ج ۳ ص ۱۷۰ [ط دار الکتب العلمیة - بیروت ۱۴۱۹]

او سپس ادامه می دهد،

فردی برای من خبر آورد که این مسجد را در همین فاصله (یعنی چهار میل) رویت کرده در حالی که سیل مقداری از آن را تخریب کرده بود.^۱

ابن مهزیار اهوازی (۲۶۰ ق) از دانشمندان شیعه نیز فاصله‌ی جحفه تا مسجد غدیرخم را چهار میل نقل کرده است.

شیخ طوسی (۴۶۰ ق) در کتاب الغیبه می نویسد:

«علی بن مهزیار اهوازی (در بیستمین سفری که به شوق دیدار امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف به حج مشرف شده) می گوید، از مدینه رهسپار مکه شدم تا به جحفه رسیدم، یک روز آنجا ماندم و سپس راهی غدیرخم شدم که در چهار میلی آن است. در آنجا وارد مسجد شدم و نماز خواندم و سر به سجده گذاشتم و بسیار دعا کردم...»^۲

باید به این نکته توجه داشت که اگر برخی فاصله‌ی جحفه تا غدیرخم را يك میل دانسته اند، بخاطر مبدء اندازه گیری بوده است. چنانکه تصریح کرده اند از بیرون جحفه تا غدیر يك میل فاصله است، که البته مقصودشان روستای جحفه است.

اما دیگر دانشمندانی که این فاصله را سه میل گفته اند، مبدء را میقات جحفه قرار داده اند. و فاصله‌ی چهار میل که بیان شد، فاصله‌ی مسجد میقات تا مسجد غدیرخم است و همانطور که سهمودی گفته، فاصله‌ی میقات تا آبگیر خم سه میل و تا مسجد غدیر چهار میل است و این همان اندازه ای است که ابن مهزیار مشخص کرده است.

این مطالب در نقشه ها و تصاویر هوایی که بعد از این خواهد آمد به وضوح نشان داده شده است.

(۱) همان

(۲) الغیبه شیخ طوسی ج ۲ ص ۲۶۴ [ط مؤسسة المعارف الاسلامیة / قم - ایران / ۱۴۲۵]

اما واژه‌ی میل که برخی آنرا با مایل اشتباه گرفته اند، یک واحد اندازه گیری در قدیم الایام بوده است.

هر میل ۴۰۰ ذراع است و هر ذراع برابر ۲۴ انگشت یا ۴۶ سانتیمتر و تقریباً برابر با ۱۸۴۰ متر است.

مسجد غدیر خم

دانستیم که پیامبر عظیم الشان اسلام در مکانی که علی علیه السلام را به خلافت بعد از خود منصوب کردند، مسجدی ساخته شد که به مسجد پیامبر صلی الله علیه و آله شهرت یافت و چنانکه گذشت مکان آن بین چشمه و آبگیر خم بوده است.

این مسجد که امروزه اثری از آن نیست، در چهار میلی شمال شرقی میقات جحفه و در انتهای وادی خرار قرار داشته است.

گذشت زمان و وجود سیلابهای فصلی به این مسجد صدمه زده و گاهی باعث تخریب آن می شده ولی مجدداً توسط محبان اهل بیت بازسازی می شده است.

حسان بن جمال می گوید:

همراه با امام صادق علیه السلام از مدینه به مکه می رفتیم. وقتی به مسجد غدیر رسیدیم حضرت نگاهی به سمت چپ آن کرد و فرمود: آنجا جای پای پیامبر صلی الله علیه و آله است آنگاه که فرمود: «من كنتُ مولا فهذا علی مولا اللهم من والاه و عاد من عاداه» سپس امام صادق علیه السلام به سمت دیگر مسجد نگاهی کرده و فرمودند: آنجا خیمه‌ی ابوبکر و عمر و سالم مولی ابی حذیفه و ابو عبیده جراح است که پیامبر صلی الله علیه و آله را مسخره می کردند و آیه‌ای درباره‌ی آنان نازل شد.^۱

(۱) من لا یحضره الفقیه ج ۲ ص ۵۵۹ [ت غفاری/ط سازمان تبلیغات / قم - ایران/۱۴۱۳]

همچنین از عبد الرحمن بن حجاج نقل شده است که از موسی بن جعفر در باره نماز در مسجد غدیرخم به هنگام روز و در حالی که مسافر باشم، سؤال کردم.

فرمودند: در آنجا نماز بخوان که فضیلت خاصی دارد، و پدرم نیز به آن امر می فرمود.^۱

این روایات نشان از آبادی این مسجد تا زمان حیات آن دومعصوم علیه السلام را دارد. بعد از آن در زمان غیبت صغری، علی ابن مهزیار اهوازی به زیارت این مسجد آمده که تفصیل آن گذشت.

از کلام شیخ صدوق (۳۸۱ق) نیز وجود مسجد غدیر در زمان او فهمیده می شود، آن جا که می گوید:

«وقتی به مسجد غدیرخم رسیدی داخل آن شو و هر چه می خواهی نماز بخوان»^۲

شیخ طوسی (۴۶۰ق) نیز به همین گونه سخن می گوید. او در مصباح المتهجد می گوید:

«وقتی حاجی از مکه به سوی مدینه حرکت کرد و به مسجد غدیر رسید، وارد آن شود...»^۳

قاضی ابن براج (۴۸۱ق)، ابن ادریس (۵۹۸ق)، ابن حمزه (۵۶۰ق) و علامه حلی (۷۲۶ق) نیز تصریحاتی به همین صورت دارند که درباره ی نماز در مسجد غدیر است.

پس از او، شهید اول (۷۸۶ق) به بقای چهاردیواری مسجد غدیر در کتاب الدروس تصریح می کند و می گوید:

«وقتی حاجی به سوی مدینه بازمی گردد و به مسجد غدیر می رسد، وارد آن جا شود و نماز بخواند و بسیار دعا کند. چهاردیواری مسجد غدیر تاکنون باقی است.»^۴

(۱) من لا یحضره الفقیه ج ۲ ص ۵۵۹ [ت غفاری/ط سازمان تبلیغات / قم- ایران/۱۴۱۳]

(۲) همان

(۳) مصباح المتهجد ج ۱ ص ۷۰۹ [مؤسسه فقه الشیعه بیروت - لبنان / ۱۴۱۱]

(۴) الدروس الشرعیه ج ۲ ص ۱۹ [ط سازمان تبلیغات / قم- ایران]

بعد از ایشان هم شیخ یوسف بحرانی از قرن دوازدهم تصریحی در این باره دارد.^۱

سیدحیدر کاظمی (۱۲۶۵ ق) در عمدة الزائر می گوید:

« از مساجد شریفه، مسجد غدیرخم است و این مسجد نزدیک جحفه است که امروزه به نام رابغ خوانده می شود. دیوارهای این مسجد تا امروز باقی است ... راه حج غالباً از غدیر بوده ولی ناصبیان برای مخفی کردن این فضیلت، جاده را تغییر داده اند، اگر چه غدیر به جاده ی کنونی هم نزدیک است.»^۲

آخرین کسی که تصریح به بقای مسجد غدیر در زمان خود نموده، محدث نوری است که در احوال استادش سیدمهدی قزوینی (۱۳۰۰ ق) می گوید:

« با ایشان در رفت و بازگشت حج همراه بودم و با هم در مسجد غدیر نماز خواندیم.»^۳

از آنچه بیان شد بدست می آید که مسجد غدیر تا همین قرن اخیر پابرجا بوده تا اینکه توسط فرقه گمراه وهابیت و به پیروی از آموزه های شیطنانی ابن تیمیه برای همیشه تخریب شد.

۱) حدائق الناظره ج ۱۷ ص ۴۰۶ [ت ایروانی/ ط سازمان تبلیغات / قم - ایران]

۲) عمدة الزائر ص ۵۳ [ط دار التعارف / بیروت - لبنان / ۱۳۹۹]

۳) الکنی و الالقاب ج ۳ ص ۶۳ [ط مكتبة الصدر طهران - ایران / ۱۴۰۹]

چشمه‌ی غدیرخم

همانطور که قبلا هم اشاره شد، در نزدیکی مسجد غدیر چشمه‌ی آبی وجود داشته که ظاهراً همان چشمه‌ی ای است که پیامبر ﷺ در آن وضو گرفته و بعد از نماز ظهر خطبه‌ی غدیر را بیان فرموده است.

این چشمه تا همین اواخر نیز دارای آب بود ولی بعد از احداث سد رابغ، تقریباً خشک شد. با این حال شیعیان از اقصی نقاط دنیا و کشور عربستان به زیارت این مکان مقدس می آمدند و فیلمهایی از این مکان مقدس در یوتیوب موجود است.

وهابیت سلفی عربستان در چند سال اخیر به بهانه‌ی احداث خط آهن آثار این چشمه را نیز بکلی ویران کرد تا دیگر هیچ آثاری از این منطقه بجا نماند.

به امید آنکه روزی مسجد غدیرخم در همان مکان مقدس احیاء و ساخته شود.

مدینه النبی

میقات ذوالحلیفه (مسجد شجره)

بندر یشع

بدر

الأبوا

بندر رابغ

میقات جحفه

بندر ثول

دریای سرخ

میقات ذات عرق

میقات قرن المنازل

بندر جدّه

مکه مکرمه

طائف

میقات یلملم

فرودگاه رایغ

بندر رایغ

شهر رایغ

قصر علیا

مقابر جحفه

سد رایغ

نمای کلی از فضای عمومی منطقه جحفه و اطراف آن که در ۱۹۰ کیلومتری شهر مکه مکرمه قرار دارد. سیلاب های فصلی بعد از عبور از وادی، خزار راهی جحفه شده و سپس به دریا می ریزد. مسیر این سیلاب ها با گذشت سالیان طولانی، رد پای تیره از خود بجای گذاشته است که در تصویر کاملاً مشخص است. برای مهار این سیلاب ها، سد رایغ ساخته شد.

شام
مدینه
حلبه
مکه و یمن

قصر علیاء

میقات جحفه

چشمه غدیر خم

وادی خرار (عُربَة)

حرة دُویان

حرة اُرحه

حرة عَوْبِرَة

حرة وَبْرَة

وادی نجر

نمای نزدیکتر از فضای عمومی منطقه جحفه و اطراف آن؛ این مکان چهار راهی بود که مردم از پیامبر ﷺ جدا شده و به شهرهای خود می رفتند. وادی به معنی مسیل رود و حرة به معنی گرمای زیاد می باشد. این تصویر قدیمی ترین تصویر هوایی موجود است.

چشمه غدیر خم

محدوده مسجد غدیر

غدیر (آبگیا) خم

قصر علیاء

خط کش

خط

مسیر

چندضلعی

دایره

مسیر سهم‌بندی

فاصله بین چندین نقطه را بر روی زمین اندازه گیری کنید

طول: ۱٫۸۳ کیلومتر

☐ نمایش نمایه ارتفاع

☒ پیمایش ماوس

پاک کردن

ذخیره

Google earth

مقیات جحفه

فاصله جحفه تا غدیرخم، بنا بر قول کسانی که آنرا یک میل گفته اند. بمبدأ اندازه گیری ایشان، از روستای جحفه است. زیرا در این زمان روستای جحفه مسکونی و آباد است. همانطور که قبلا گذشت، هر میل برابر تقریباً ۱۸۴۰ متر است.

قصر علیاء

غدير آنگیر (خم)

چشمه غدیر خم

محدوده مسجد غدیر

مقیات جحفه

خط کش

مسیر سه بعدی دایره چندضلعی مسیر خط

فاصله بین چندین نقطه را بر روی زمین اندازه گیری کنید

طول: ۵,۹۰+ کیلومتر

نمایش نمایی ارتفاع ☐

پیمایش مالوس ☒

پاک کردن ذخیره

Google earth

فاصله میقات جحفه تا غدیر خم، بنا بر قول کسانی که آنرا سه میل گفته اند. مبداء اندازه گیری ایشان، از میقات جحفه است.

قصر علیاء

غدير (آبگيرا) خم

چشمه غدیر خم

محدوده مسجد غدیر

خط کش

مسیر سهم‌جری دایره چندضلعی مسیر خط

فاصله بین چندین نقطه را بر روی زمین اندازه گیری کنید

طول: ۷,۲۶ کیلومتر

نمایش نماییه ارتفاع ☐

پاک کردن ذخیره پیمایش ماوس ☒

میقات جحفه

Google earth

فاصله روستای جحفه تا غدیر خم، بنا بر قول کسانی که آنرا چهار میل گفته اند. مبدء اندازه گیری ایشان، از روستای جحفه است.

بندر رایغ

قصر علیاء

میتات جحفه

خلدیر (آبگیر) خم

چشمه خلدیر خم

خط آهن جدید
مکه - مدینه

جاده فرودگاه رایغ

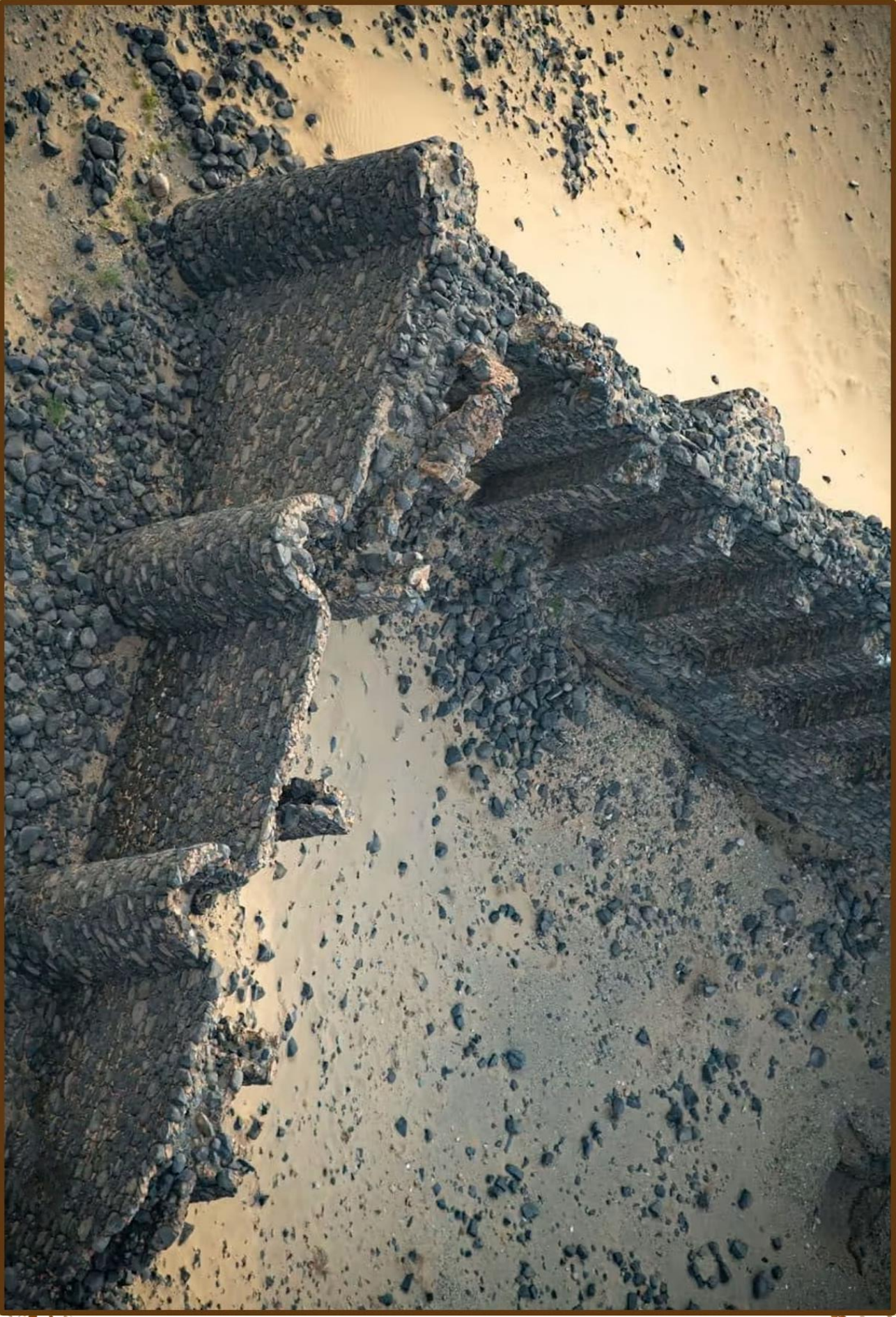

قصر علیاء و مسجد میتات جحفه از نمایی نزدیک تر در سمت راست تصویر خط آهن مکه - مدینه را ملاحظه می کنید. با احداث این خط آهن چشمه غدیر و اطراف آن یکی ویران شد. این که این امر، عمدی بوده تردید نکنید.

قصر علیاء یا حصن جحفه از بناهای دوره عباسی است که امروزه به اشتباه مسجد غدیر خیم نامیده می شود.
گفته شده این قصر متعلق به یکی از حاکمان عباسی بوده است. مساحت این قلعه ۶۷۶ متر مربع است.
خانه های ویران شده روستای جحفه نیز در تصویر بخوبی پیداست.

نمایی از داخل حصن (قلعه) جحفه

میتات جحفه

قصر علیاء

غدير (انجیر) خیم

محل دوده تشریعی
مسجد غدیر خیم

چشمه غدیر خیم

نمایی دیگر از منطقه عمومی غدیر خیم.
امام احمد دهلوی از علمای اهل سنت، در کتاب حجة الله البالغة ج ۱ ص ۸۷۶ می نویسد:
خرج إلی الحج وحضر معه نحو من مائة ألف وأربعة وعشرون ألفاً فأراهم مناسك الحج...
یعنی در حجة الوداع بیشتر از یکصد و بیست هزار نفر در کنار پیامبر بودند.

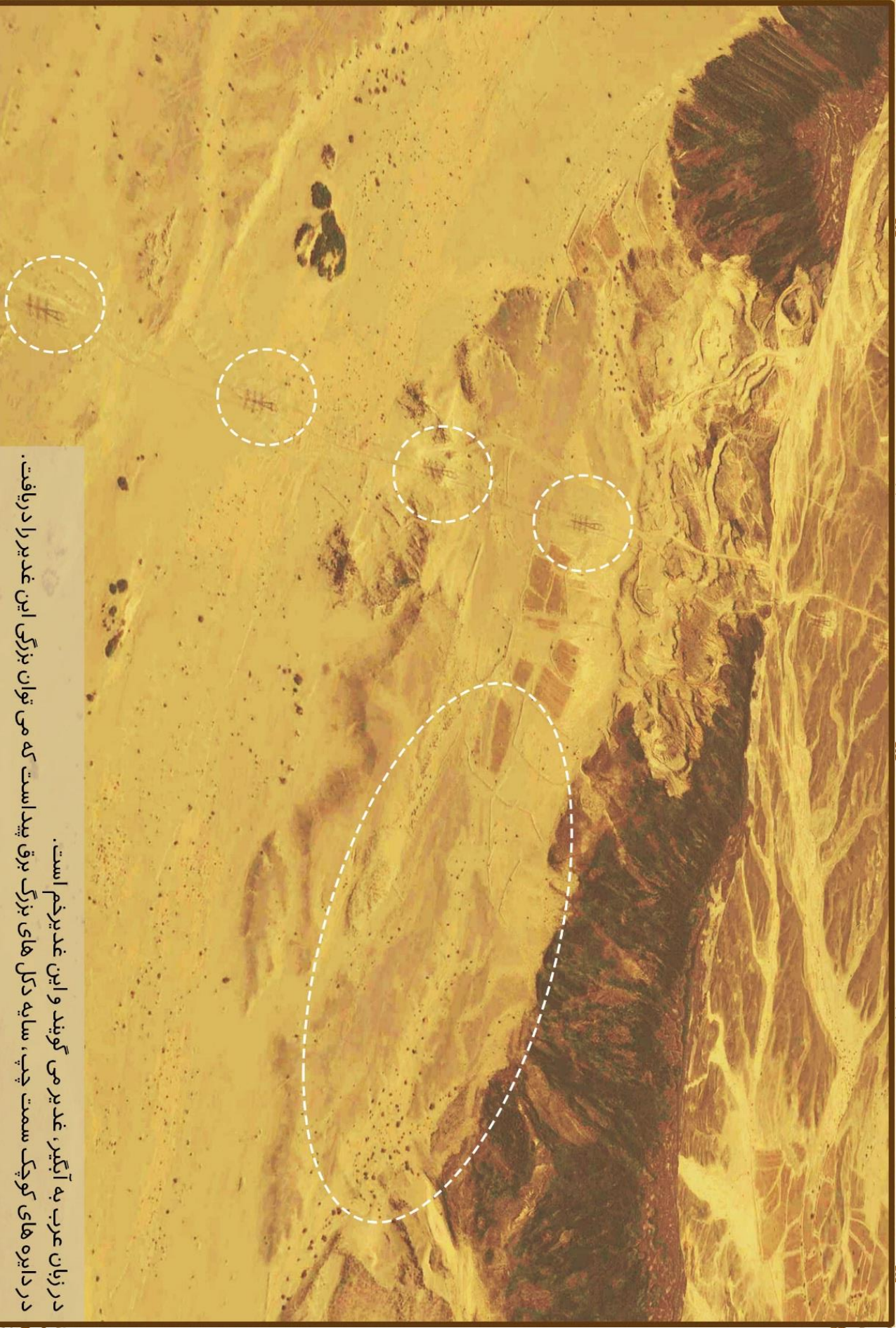
چشمه غدیر خم

محدوده تقریبی
مسجد غدیر خم

جاده ای که از رانج به شرق می رود

مسیر آبفوت سیلاب های فصلی
که در غدیر (آبگیر) خم جمع می شده

غدیر (آبگیر) خم

در زمان عرب به آنگیر، غدیر می گویند و این غدیر خم است.
در دایره های کوچک سمت چپ، سایه دکل های بزرگ برق پیدا است که می توان بزرگی این غدیر را دریافت.

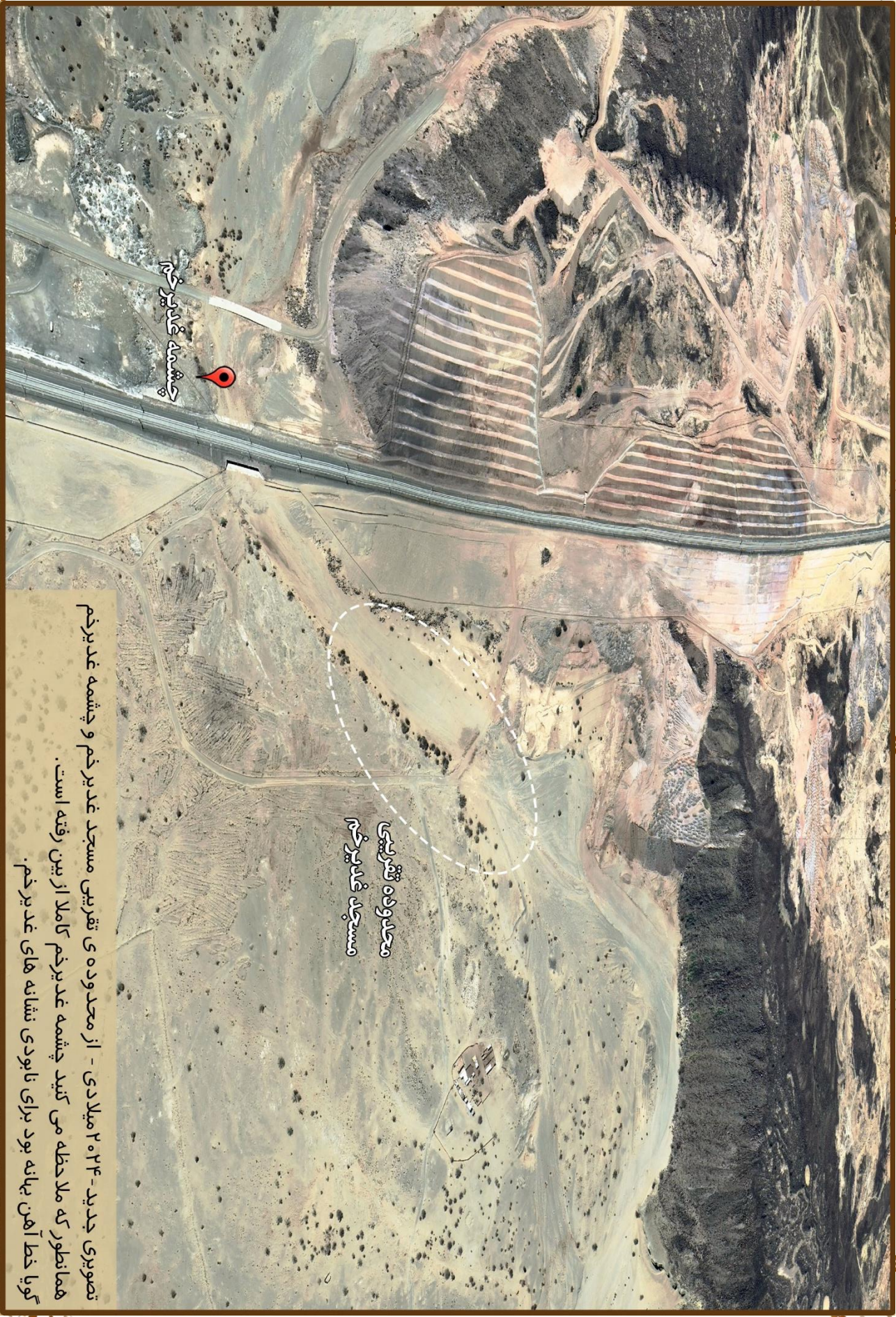
تصویری جدید از غدیر (آبگیر) خم.
هنوز هم در فصل بارندگی در گودال های نزدیک به آن، آب جمع می شود. که در سمت چپ بخونی پیدا است.

چشمه غدیر خم

محدوده تقریبی
مسجد غدیر خم

چشمه غدیر خم

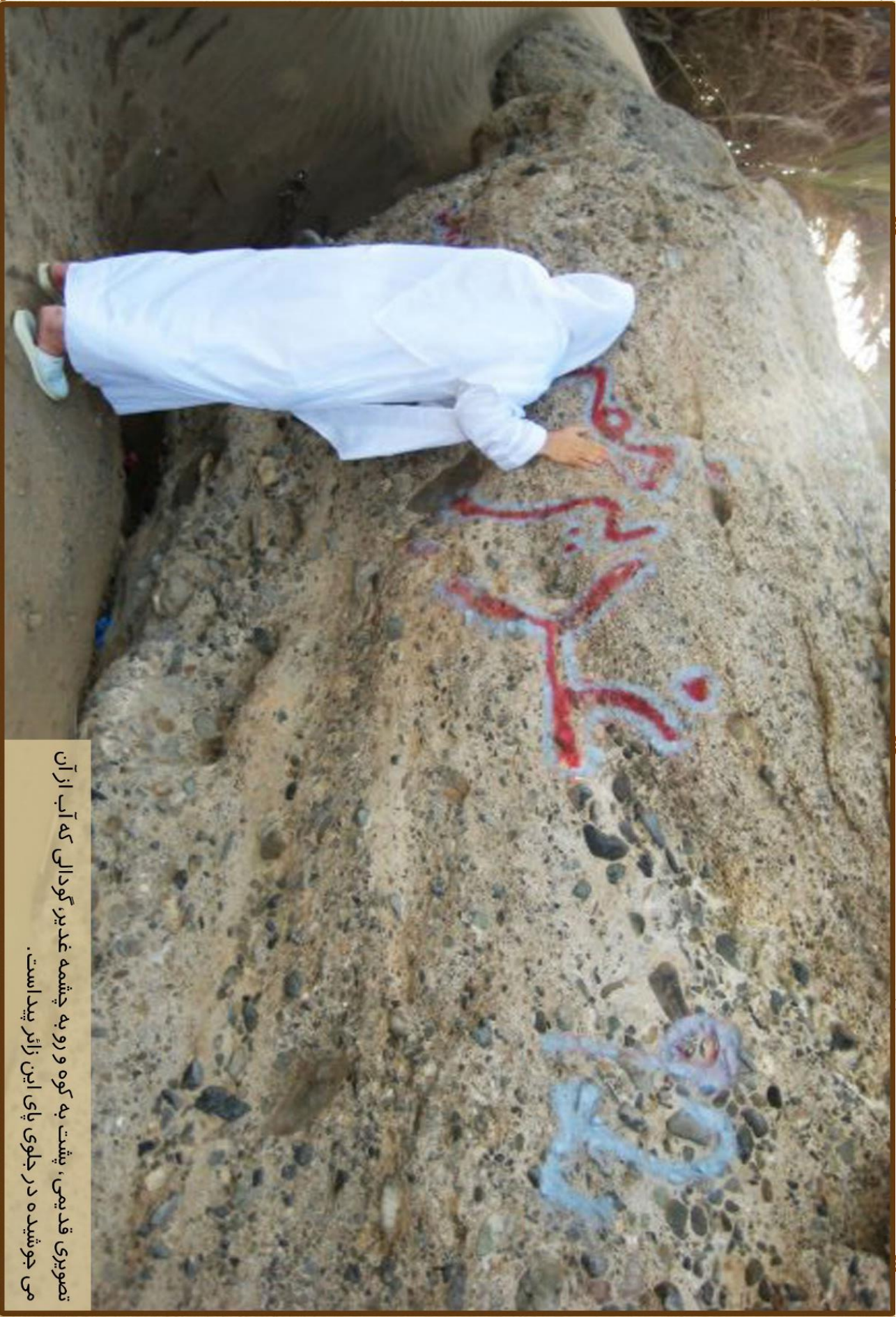
محدوده تقریبی
مسجد غدیر خم

تصویری جدید - ۲۰۲۴ میلادی - از محدوده ی تقریبی مسجد غدیر خم و چشمه غدیر خم
همانطور که ملاحظه می کنید چشمه غدیر خم کاملاً از بین رفته است .
گویا خط آهن بهانه بود برای نابودی نشانه های غدیر خم .

تصویری قدیمی، پشت به چشمه و رو به کوه که در تصاویر قبلی و از بالا ملا حظه شد.

تصویری قدیمی، پشت به کوه و رو به چشمه غدیر، کودالی که آب از آن می جوشیده در جلوی پای این زائر پیدا است.

چشمه غدیر خم

تصویری جدید - ۲۰۲۴ میلادی - از محدوده ی تقریبی مسجد غدیر خم و چشمه غدیر خم
گویا خط آهن بهانه بود برای نابودی نشانه های غدیر خم.